שני לוחות הברית — כלל יחוסי חכמים

כלל יחוסי החכמים ארז"ל (תוספתא עדויות ג, ד) גדול ממרב רבי גדול מר' רבן גדול מרבן שמו כמו שמעון הצדיק שמעי' ואבטליון שנקראו כן מרובג מעלתם כדרך הנביאים שאין מכנין אותן כל רב ומר מבבל וכל רבי מא"י לפי שבא"י היו סומכין לדון דיני קנסות וקורין אותו רבי דכתיב (שמות כב, ה) עד האלהים יבא דבר שניהם ואין אלהים אלא מומחה ומוסמך כדאיתא בסנהדרין (ג, ב). וזהו שתמצא בתלמוד בהרבה מקומות רב זירא ורבי זירא ומפרשים בכתובות שקודם שעלה לא"י היו קורין לו רב ולאחר שעלה ונסמך נקרא רבי ולא מצינו בחכמי המשנה מי שנקרא מר ורב כן כתוב בהליכות עולם וכתב עליו מהרי"ק ז"ל דאישתמטיתי' מ"ש בערוך אבייי וז"ל ויש בתנאים שקוראים רב במקומות ידועים כמו רב חמא בשבת רב אדא בהודאה תחילה וסוף בברכות רב אבא אמר שאלתי את סומכוס בכתובות עכ"ל ובפרק התכלת משמע דרבינ' מא"י הוה וכן פרש"י ז"ל עכ"ל:

אחרים אומרים ר' מאיר וי"א ד' נתן והעלו להם אלו השמות משום מעשה שהיה בסוף הוריות (יג, ב). שבקשו לזלזל ולעקור כבודו של רשב"ג נשיא ישראל וקנסינהו דלא לימרו שמעתת' משמייהו ואסיקו לר' מאיר אחרים ולר' נתן יש אומרים וכתב בה"ע והיה קשה למורי החכם נר"ו ע"ז הכלל קושיא נוצחת שהרי נמצא בהרבה מקומות דתני ר' מאיר ואחרים גבי הדדי בברייתא א' בברכות פ"ג שאכלו (מז, ב) גבי איזהו ע"ה דפליגי אחרים ור"מ וכן במקומות אחרים אח"כ מצאתי בברייתות שאומר שכשהיה ר"מ אומר דבריו בשם אלישע בן אבויה אשר בשם אחר יכונה אז היו אומרים עליו אחרים אומרים התוספות ז"ל הך אחרים אין זה ר' מאיר וה"נ איכא טוב' י"א שאינו רבי נתן עכ"ל:

ומ"ש הכריתות שנקר' אחרים על שם אחר וה' לכאורה נגד מ"ש בסוף דשום שה שהיה אסיקו שמיה אחרים אפשר דהא והא אית' ע"כ נקר' אחרים לשון רבים:

ולעניות דעתי נראה לתרץ דלעולם אחרים הוא ר"מ אף במקום שהוזכר אצל ר"מ ופליג כי אפשר בילדותו אמר ר' מאיד כך בזקנותו חזר וחזרתו היתה בעת שאסיקו שמיה אחרים ומבואר למבין:

אמנם ביש אומרים מצינו לפעמים בהדי' דאינו ר' נתן בפרק (ב"ב) דף צ"ג אמרו מאן י"א רשב"ג וכתבו התוספות ז"ל אע"ג די"א היינו ר' נתן הכא קבלה היתה בידן דהא י"א רשב"ג ובפ' חזקת הבתים (בבא בתרא דף ל"ו) גבי ניר דקאמר מאן י"א ר' אחא ובפ"ק דף ט"ו פליגי י"א ור' נתן גבי איוב. בנן של קדושים הוא ר' מנחם בר סמאי ואמאי קרו ליה בגן של קדושים דלא הוה מסתכל אפילו בצורתא דזווא כדאית' במסכת ע"ז (נ, א). כל מקום שאתה מוצא משום רבי ישמעאל אמר תלמיד א' לפני ר' עקיבא מוכח פרק קמא דעירובין שהוא ר' מאיר אשר שמש את שניהם בישיבה פ"ק דסנהדרין כל היכא דאיכא הדנין לפני החכמים הם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניה רבותינוש בא"י ר' אחא רבותינו שבבבל רב ושמואל למדין לפני חכמים הגה"הוכתבו התו' ז"ל בפ"ב דמעילה שיש למדין לפני החכמים דלא הוו אלו:לוי מרב דייני גולה קרנ' דייני א"י ר' אמי ור' אסי דייני דסור' רב ור' יצחק דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדע' רב אחא בר מניומי סבי דסור' רב הונא ורב חסדא סבי דפומבדיתא עינ' ואבימי בני רחבה אמוראי דפומבדית' רבה ורב יוסף אמוראי דנהרדע' רב חמא אמרי בי רב רב המנונ' אמרי במערב' ר' ירמיה אמרו עליו במערב' רבי חנינא שלחו מתם רבי אליעזר כל זה בפרק קמא דסנהדרין (יז, ב).

כל ר' יהושע סתם האמור במשנה הוא ר' יהושע בן חנניה. ר' אלעזר סתם הוא ר' אליעזר בן הורקנוס ר' יודא סתם הוא ר' יודא בן עלאי. ר' שמעון סתם הוא ר' שמעון בן יוחי. יוחנן כ"ג הוא יוחנן בן מתתי' שהיה בימי חשמונאי ובניו. ר' יהושע בן קרחה כתבו שהוא בנו של ר' עקיבא ונקרא כן לפי שר' עקיבא קרח היה כמ"ש עליו בן עזאי (בכורות נח, א) כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה כן כתב בהליכות עולם. אמנם במסכת שבת פרק השואל דף ק"ו כתבו התוספות מתחילה כן בשם י"א. אבל ר"ת סתר זה בראיות ברורות ע"ש:

כל מקום שאומר מעשה בחסיד אחד הוא ר' יודא בן בבא או ר' יודא בר עלאי כן הוא בהגוזל קמא ר' מאיר הוא ר' נהוראי שהיה מאיר ומנהיר עיני חכמים בהלכה ושמו ר' נחמיה כדאיתא בעירובין פ"ק. כל 'ר אלעזר סתם האמור בתלמוד הוא רבי אלעזר בן פדת:

בפרק הנשרפין (סנהדרין פו, א) סתם מתני' ר' מאיר. סתם תוספת' רבי נחמי'. סתם ספרא ר' יודא. סתם ספרי ר' ישמעאל וכולהו אליבא דר' עקיבא משום דכולהו תלמידייהו היו וסתמה דר 'הוה רגיל למסתם אדעתייהו דהני. אבל זימנין דקים ליה לתלמודא שיש משניות נסתמות על דעת אחרים כדאמרינן במסכת מגילה (כא, א) זו דברי רבי מנחם בר יוסי סתימתאה וכיוצא בו במקומות אחרים:

תנאים המשובחים בחכמתם בברייתא בפרק האומר התקבל לי גיטי (סז, א). תניא איסי בן יודא היה מונה שבחן של חכמים ר' מאיר חכם וסופר. ר' יודא חכם לכשירצה)פרש"י כשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו היה חכם וכתבו התוספות חכם לכשירצה יותר מר"מ ודלמ' ר"מ חריף ומקשה ור"י מתון ומסיק וכה"ג אמרינן בסוף הוריות(ר' טרפון גל של אגוזים)פרש"י מפרש באבות דר"ן מה ג"ל של אגוזים אם נוטל אחת מהן הם נקבצות ונופלות זו על זו כולן כך ר' טרפון בא תלמיד ושאלו דבר חיה מביא לו ראיה מקרא מדרש הלכה ואגדה(ר' ישמעאל חנות מיוזנות)פרש"י יינה מוכן בה תמיד שאין החנוני צריך לומר ללוקחים המתינו ואביא לכם כך נצרך אדם ללמוד מפיו מזומן לו ותלמודו ערוך בפיו ע"כ. וכתבו התוספות חנות מיוזנות לשון מזון ואית דגרסי מזוינת לשון זיון ע"כ(ר' עקיבא אוצר בלום)פרש"י כך מפורש באבות דר"ן למה היה ר' עקיבא דומה לעני שנטל קופתו ויצא לשדה מצא שעורים קצר ונתן בה מצא חיטים נתן בה וכן פולין וכן עדשים וכשבא לביתו בירר כל מין ומין לעצמו כך ר' עקיבא כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו הגדה נתן אל לבו לחזור עליהן ולגרסן עד שיהיו סדורים בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו מדרש לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה מטבעות מטבעות סדר מדרש ספרי וספר' לבדן ושנאן לעצמן לתלמידיו והלכות לעצמן ואגדות לעצמן. ונראה בעיני אוצר בלום סגור מסגרות לבדם מחיצות מחיצות כמו שעושים בתיבות גדולות ליתן חטים מכאן שעורים מכאן עדשים מכאן כמו פיו בלום בבכורות. והתוספות כתבו אית דגרסי בסמ"ך כמו בב"ר משל למלך שהיו אוצרותיו בלוסים וחתומים

ומעורבים ע"כ(רבי יוחנן בן נורי קופת הרוכלין)פרש"י ז"ל מפרש התם מה רוכל זה שבא לעיר שואלין ממנו אפרסמון עמך אומר הן פלייטון עמך אומר הן קנמון עמך אומר הן כך נצרך אדם לשאול דבר ממקרא משיבו וכן בתלמוד וכן במדרש וכן באגדה ואין שבח זה דומה לשל רבי עקיבא שנתן לבו תחילה ולמד הכל מבולבל ואחר כך סדרן(רבי אליעזר בן עזריה קופ' של בשמים)פרש"י קופה של בשמים דומה לקופת הרוכלין אלא שהרוכל מתוך שאומנתו בכך מרבה מינין יותר וקושר כל א' בצרור לבדו להיות מזומן לשואלו(משנת ראב"י קב ונקי)פרש"י לא הרבה תלמוד כשאר חביריו אלא מה שאומר בב"ה נקי הוא שהלכה כמותו לעולם(רבי יוסי נימוקו עמו)פרש"י פי' עמו לתת טעם לכל דבריו שהוא מיישב דבריו(ר' שמעון טוחן הרבה ומוציא קימעה ותנא משכח קימעה ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין)פרש"י טוחן הרבה שנה הרבה מוציא קימעה מפרש לה תנא משכח קימעה מתלמודו ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין מה ששכח מתלמודו לא שכח אלא דברים שלא נראה שהלכה כמותן(וכן אמר ר' טרפון לתלמידיו בני שנו מדותיו שמדותי תרומות מתרומת מדותיו של ר' עקיבא)פרש"י שנו מדותי למדו תורתי שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע בחרתם והרמתים מתוך עיקרי משניותיו של ר' עקיבא והיינו ברירה אחר ברירה(:

מצינו אשה חולקת עם התנאים בדין כמו תנא כמו שמצ' הכריתות בתוספת' דריש כלאים פי"א ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין ברוריה אמרה וכו' וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושיע אמר יפה אמרה ברוריה כו':

קהלא קדישא הם ר' שמעון בן מנסי' ור' יוסי בן משולם שהיו משלישים ימיהם שליש בתורה שלישי בתפלה שליש במלאכה (קה"ר ט, ז). רב יודא הנשיא הוא רבינו הקדוש שחבר המשנה ואיכא אחרינא ר' יודא נשיאה. וכתב מהרי"ק וז"ל וזהו בי דינא דשרו משחא כדאיתא בפרק שני דע"ז דף ל"ז והוא ובית דינו נקראים רבותינו כדאיתא בריש כתובות דף ב' ודע שיש ר' יודא נשיאה אחר דגרסי' בספ"ק דר"ה (כ, א) שלח ר' יודא נשיאה לר' אמי וכתבו התוספות ז"ל אין זה ר' יודא נשיאה שהתיר את השמן שהיה בימי רב ושמואל דההוא בנו של ר"ג בנו של ר' יודא הנשיא והאי דהכא תלמידו של ר' יוחנן דהיה כייף לרב ושמואל עד כאן לשונו כלומר ר' אמי תלמידו של ר"י שאותו ר' אמי הוה כייף כדאיתא בפרק הניזקין (גיטין דף נ"ט א)"נ אר' יוחנן קאי דהיה כייף לרב ושמואל כדמשמע בפרק גיד הנשה עכ"ל:

אזכיר קצת מהאמוראים:

רב גדול העולם היה שהרי ר' יוחנן היה כותב לרב כל זמן שהיה קיים לקדם רבינו שבבבל וכשמת היה כותב לשמואל לקדם חברינו (חולין צה, ב). ובפרק אלו טריפות (חולין נד, א) א"ל ר' יוחנן לריש לקיש אינך זכור מאן הוא רב והלא ראיתיו קודם שהלך לבבל שהיה משמש את רבי ואת ר' חייא וכל אותן שנים אני שמשתי בעמידה והוא בישיבה ובערוך כתב ז"ל רב הוא מכלל לוי ובר קפרא ורבן שמעון ברבי ור"ג ברבי ואם מצינו ברייתא חולקות על רב הוי כחולק תנא עם תנא ורש"י בפ"ק די"ט (ט, א, ד"ה והאמר) כתב ז"ל רב רבן של כל בני גולה וראש ישיבה לישראל חוץ משמואל ואין סברא דפליג עליה רב חנן ומוהר"י קולון כתב דלכל האמוראים פרכינן מרב חוץ מלשמואל ורב אבא היה שמו אלא שכמו שקורין לר' יודא הנשיא רבי בא"י קורין לו רב בבבל כן כתב רשב"ם פרק חזקת הבתים (רשב"ם פסחים קט ,ב). וקבלתי שר' אבא המוזכר בזוהר הוא רב:

שמואל חבירו של רב היה ורב קרי עליה וכל רז לא אניס ליה מ"מ רב אסי ורב כהנ' שהיו תלמיד חבר לרב היו גדולים משמואל ובפרק מרובה (בבא קמא דף פ') שמואל לא עייל מקמיה הרב אסי ורב אסי לא עייל מקמיה דרב כו'. נמצא צריכין לומר דשמואל תלמיד חבר דרב הוה כדכתב רשב"ם בערבי פסחים שמואל היו קורין לו אריוך על שם שהלכה כמותו בדינא ודינא דמלכותא דינא. א"נ משום דכתיב אריוך מלך אלסר כלומר שמואל היה מלך בכולהו מילי לא באיסורא דלית הלכתא כוותיה כ"כ בהליכות עולם:

כל רב יודא סתם הוא רב יודא בריה דרב יחזקאל הגה"הרש"י בפ' המניח סוף (בבא קמא ד' ל"ג) כתב וז"ל ה"ג ה"נ רבה אמרה דאמר רבה. רבה אדם חשוב היה ומאדם חשוב כגון רב או רבה פרכינן כאלו כתוב במשנה או בברייתא עכ"ל:כל רבה סתם הוא רבה בר נחמני. (הגה"ה ושם אביו נחמני כידוע בהרבה מקומות בתלמוד ונקרא אביי לפי שהיה שם אבי רבו נחמני ומפני כבוד אביו שלא לקרותו בשמו אפילו לאדם אחר ששמו כשמו החליף לו שמו וקראו בזה הכינוי אביי רמז ששמו כשם אביו וי"א להיפך שעיקר שמו אביי היה ועל שם שגדלו רבה בר נחמני בתוך ביתו ולמדו תורה שהיה יתום השיא את שמו נחמני ע"ש אביו וכן פרש"י בגיטין. ונתנו סימן על יתום כי זה מרומז בשם אביי ר"ת אשר בך ירוחם יתום. ורש"י ז"ל כתב בסוף הוריות דף י"ג דאית' דאמרי דבלשון גנאי קרוי ליה נחמני כלומר עדין אתה תלמידו של רב נחמן עכ"ל):

ורב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יצחק ודעת רש"י בגיטין בפרק כל הגט (גיטין דף ל"א) ולדעתו הוא רב נחמן בר יעקב ועיין שם בתוספות ובפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ג) ובפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף מ"ו:)

קטינא חריך שקי הוא רבי זירא ונקרא כן לפי שהיה בודק את עצמו בכבשן האש אי שלט ביה אור של גיהנם יומא חד יהבו ביה רבנן עינייהו וקטיג' לפי שר' זירא איש קצר היה כן הוא במסכת בבא מציעא פרק השוכר את הפועלים (פה, א)

אלו הן האמוראים שהיו שנים בשם אחד תרי רב יצחק בר אבדימי הוו אחד רבו של רב ואחד בזמן רבא תוספות ריש יבמות תרי רב ירמיה הוו אחד בימי שמואל תרי רב הונא הוו כן יראה מהתוספות פ"ק דגיטין דף מ"א. תרי רב המנונא הוו א' תלמיד דרב ואחר חבר לרב חסדא פרק הדר (עירובין דף ס"ג) תרי רב אדא בר אהבה הוו א' חבר לרב ושמואל וא' תלמיד דרבא כמ"ש התוספות בפר' סדר תעניות תרי רב מרי בר איסק הוו א' בימי רב אשי וא' בימי רב חסדא יבמות תוספות דף כ"א תרי רבי שמעון בן יהוצדק הוו א' רבו של ר' יוחנן תרי רבינ' הוו כמ"ש הרא"ש בפרק אלו טרפות תרי רב כהנא הוו רב כהנא הראשון תלמיד חבר לרב רב כהנ' חמוה דרב משרשיא תלמיד רבא והיה בזמן רב אשי כתב מהרי"ק בכללי תלמוד שלו התלמידים כשיזכירו רבו של רבם בפניו לאו אורח ארעא לומר לרב רבך אמר כך וכך אלא יאמרו חביריך אמרו כך וכך בפירקא קמ' דר"ה (לא, ב), עכ"ל: